

Emilia OGLINDĂ

Aspecte ale tipului romanic și ale latinității orientale în viziunea profesorului Eugeniu Coșeriu

E.O. – doctor în științe filologice, conf. univ., Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, USM. Cărți publicate: *Lingvistica generală* (materiale didactice), în colab., 1998; *Capitole de istorie a lingvisticii* (material didactic cu texte adnotate), 2005; *Lingvistica generală. Compendiu*, în colab., 2008; *Elemente de morfosintaxă contrastivă* (suport didactic), în colab., 2010; *Introducere în lingvistică*, în colab., 2011.

Opera lingvistică a prof. E. Coșeriu înglobează o multitudine de probleme, dintre care se evidențiază cea a tipului romanic, în ansamblu, și a latinității orientale, a poziției limbii române în corelație cu alte limbi provenite din latină, în particular. Efortul meritoriu al distinsului savant de a aborda diferite aspecte ale lingvisticii contemporane de pe pozițiile integralismului lingvistic a fost înalt apreciat. Astfel, cercetătorul Cr. Munteanu afirmă: „Despre logica lui Aristotel s-a spus că este o *logica perennis*... Am convingerea că lingvistica integrală a lui Eugeniu Coșeriu este o *linguistica perennis*. Sarcina noastră și a generațiilor viitoare este de a o dezvolta și de a o duce mai departe” [Munteanu 2010].

Evocând principiile de bază ale concepției coșeriene – cel al creativității, menit a dezvălui varietatea și dinamismul limbajului (*energeia*), și cel al alterității, axat pe esența socială a acestuia, lingvistul M. Borcilă susține: „... cred că aportul esențial al lui E. Coșeriu poate fi sintetizat ca un proces de „fuziune nucleară” între două componente distincte... (1) pe de o parte, componentul sau factorul „logosului semantic” aristotelic, revitalizat prin inserția dimensiunii esențiale a

„creativității”... (2) pe de altă parte, componentul sau factorul „dialogic”... al „alterității” (în sensul unei „intersubiectivități” esențiale, constitutive a limbajului...)” [Borcilă 1996: 52].

Una din preocupările de primă importanță ale regretatului prof. E. Coșeriu a fost studiul comparativ-istoric și tipologic al limbilor române, care, potrivit concepției coșeriene, cuprind două subfamilii: occidentală (franceza, provensala, spaniola, portugheza, retoromana) și orientală (italiana, româna, dalmata), limba sardă ocupând o poziție intermediară [Coșeriu 1994]. Referindu-se la subfamilia orientală, reputatul lingvist semnalează că limba română, „o unitate foarte omogenă”, „reprezintă o **unitate autonomă** în cadrul latinității, în general, și în cadrul României orientale” [Coșeriu 1994: 12].

Termenul **Romania** semnifică un „ansamblu de idiomuri dezvoltate din latină”, care, în opinia cercetătoarelor I. Oancea și L. Panait, „reprezintă singurul domeniu indo-european în care limba de bază este bine cunoscută, facilitând astfel cunoașterea directă a unuia dintre cele mai interesante fenomene ale diacroniei limbajului: nașterea dintr-o limbă de bază a limbilor genealogic înrudite. Grație acestui fapt, putem pătrunde în intimitatea unui proces evolutiv de mare complexitate care i-a fascinat și continuă să-i fascineze pe lingviști” [Oancea, Panait 2002: 7].

Comentând poziția specifică a limbii române printre idiomurile de aceeași proveniență, prof. E. Coșeriu observă că aceasta „ține genealogic de „Romania orientală” și prezintă deci cele mai multe coincidențe „originare” (conservări și dezvoltări comune) cu italiana, mai ales cu italiana centrală și meridională” [Coșeriu 1994: 12-13]. În acest sens, ținem să relevăm păstrarea formelor de gen neutru ale substantivelor în română și, parțial, în italiană, care coincid la singular cu cele masculine, iar la plural – cu formele de gen feminin: rom. *degetul* – *degetele*, it. *il dito* – *le dita*, etc. Dintre toate idiomurile descendente din latină, doar româna și italiana au preluat din limba de origine modelul imparisilabic al substantivelor: lat. *homo* (nominativ singular) – *homines* (nominativ plural); rom. *om* – *oameni*; it. *uomo* – *uomini*.

În raport cu idiomurile înrudite, limba română diferă în plan areal, deoarece face parte din „uniunea lingvistică balcanică”, investigată detaliat

în literatura de specialitate [Lobiuc 1998], caracterizându-se printr-o serie de similitudini structurale (postpoziția articolului definit, formarea viitorului indicativ cu auxiliarul *a voi*, coincidența formală a cazurilor genitiv și dativ, reducerea întrebuințării infinitivului și substituirea acestuia prin conjunctiv etc.).

Prof. E. Coșeriu acordă o atenție deosebită conceptului **tipul romanic**, examinat prin prisma raporturilor dialect – limbă istorică – limbă funcțională, tip lingvistic – sistem – normă – vorbire [Coșeriu 2000]. În legătură cu noțiunea în cauză, se face distincția între funcții „neactuale” sau „nerelaționale” ca genul și numărul și funcții „actuale” sau „relaționale”, bunăoară cazul și comparația [Coșeriu 1994: 12], actualizată la diverse niveluri ale sistemelor lingvistice romanice: în lexic și în formarea cuvintelor, în propoziție și frază, în sintaxa formelor nominale și verbale, etc.

Premisa menționată vizează **tipul romanic**, definit în felul următor: *determinări materiale interne, paradigmatică, pentru funcțiuni interne, nerelaționale; determinări sintagmatice (perifrastice) pentru funcțiuni relaționale*. După cum remarcă prof. E. Coșeriu, „toate limbile romanice, în afară de franceza modernă, țin de același **tip lingvistic**, care, după cum am putut stabili cu altă ocazie, nu este nici «analitic», nici «sintetic»” [Coșeriu 1994: 12] și, în comparație cu latina, folosesc frecvent structuri perifrastice în locul flexiunii.

În toate limbile neolatine, s-au constituit formațiunile analitice, în detrimentul celor sintetice. Diferența principală dintre idiomurile sintetice și analitice se reduce, întâi de toate, la faptul că primele nu posedă sau conțin un număr redus de elemente auxiliare (de ex., articolul), iar sensurile gramaticale sunt redate, cu precădere, cu ajutorul flexiunii, iar în idiomurile analitice flexiunile fie că lipsesc, fie sunt elemente periferice.

În baza conceptului coșerian **tip romanic**, este important să evidențiem câteva trăsături de ordin structural ale limbii române – limbă romanică orientală, în comparație cu limbile romanice occidentale. Din perspectivă tipologică, româna corespunde tipului romanic, chiar „mai bine decât alte limbi romanice” [Coșeriu 1994: 13], deoarece atestă articolul hotărât enclitic, „marcarea dublă a multor forme de plural (*pas* –

pași, cal – cai, roată – roți, floare – flori)”, pierzând formele supletive ale gradelor de comparație latinești de tipul: *melior, maior* etc.

În limbile romanice occidentale au dispărut mărcile categoriei de caz, fiind înlocuite prin mijloace analitice: „În limbile romanice (afară de română) raporturile cazuale nu se exprimă prin modificarea formei substantivului. Declinarea «sintetică» latinească a fost înlocuită prin procedee «analitice»” [Copceag 1998: 59].

Spre deosebire de acestea, româna posedă un sistem cazual ce include nominativul, genitivul, dativul, acuzativul și vocativul, ale căror valori sunt desemnate cu ajutorul articolului hotărât postpozitiv, al articolului nehotărât antepus și al morfemelor în componența cuvintelor. În sistemul cazual românesc s-a produs „o restructurare completă”, datorată, în mare măsură, sincretismului, identificării formelor de nominativ-acuzativ și genitiv-dativ [Manoliu Manea 1971: 81], semnificațiile cazuale fiind exteriorizate atât pe cale sintetică, cât și analitică: *zorii zilei / zori de zi; oamenii satului / oamenii din sat; a li se adresa ascultătorilor / a se adresa către ascultători*.

În toate limbile descendente din latină s-a constituit o nouă clasă lexi-co-gramaticală – articolul, apt să exprime categoria determinării, despre care M. Manoliu-Manea scrie: „Limbile romanice au dezvoltat o categorie de substitute necunoscută latinei, formată din secvențe morfematice caracterizate prin faptul că nu pot constitui singure un grup nominal, ca un substitut obișnuit, dar pot intra într-un grup nominal de doi membri (bimembru) alături de un substantiv...” [Manoliu Manea 1971: 236].

În limbile analizate se atestă articolul substantival hotărât (definit) și nehotărât (indefinit); celelalte varietăți de articole diferă: româna nu dispune de articol partitiv, ca limbile franceză și italiană (de exemplu, *du pain*; ital. *del pane*), însă atestă articolul adjectival (cel, cea, cei, cele) și cel posesiv (al, a, ai, ale) pe care nu-l au celelalte limbi înrudite. Spre deosebire de cele din urmă, unde articolul hotărât anticipează substantivul, în limba română acesta este enclitic: rom. *lupul*; ital.: *il lupo*, span. *el lobo*, fran. *le loup*; rom. *doamna*; ital. *la donna*, span. *la duena*, fran. *la dame*.

În sistemul nominal al limbilor romanice, flexiunile denotă genul și numărul la substantive [Алисова, Репина, Таривердиева 1982: 197],

iar caracterul definit / indefinit al unităților vizate este capabil să marceze doar articolul. A se compara îmbinările: lat. *filiius patris*; rom. *fiul tatălui*, span. *el hijo del padre*; fr. *le fils du père*.

Modelul analitic al gradelor de comparație la adjective și adverbe, fenomen periferic în limba latină, devine predominant în toate limbile romanice. În raport limbile romanice occidentale, în română lipsește modelul sintetic (cu excepția câtorva formațiuni împrumutate de tipul: *rarisim*, *serenisim* ș.a.) și cel supletiv: rom. *foarte frumoasă*, it. *belissima*; rom.: *foarte înalt*, it. *altissimo*; rom. *mai bun*; it. *migliore*, sp. *mejor*, fr. *meilleur* etc.

În limbile romanice s-a constituit o clasă neautonomă de pronume personale, ce servesc ca determinative ale verbelor. În limba franceză, de exemplu, pronumele personal este un element obligatoriu al paradigmei verbale, ce indică persoana verbului. Astfel, conjugând verbul *penser* (a se gândi) din franceză la prezentul indicativ (Présent de l'Indicatif): *je pense, tu penses, il, elle pense; nous pensons, vous pensez, ils, elles pensent*, observăm că formele *je, tu, il, elle, ils, elles* ale pronumelui personal ajută la delimitarea persoanei verbului, întrucât formele verbale respective se pronunță la fel.

În sistemul verbal al limbilor romanice, flexiunile desemnează persoana și numărul; alături de formațiunile sintetice, funcționează variate forme analitice (de exemplu: rom. *a zis*; fr. *il a dit*; rom. *ar fi zis*; fr. *il aurait dit*). Formele analitice de perfect au apărut în baza structurilor latinești de tipul: *habeo epistulam scriptam* > rom. *Am scris scrisoarea*; fr. *J'ai écrit la lettre*. În limbile romanice modelul de perfect indicativ conține formele personale ale verbului auxiliar *a avea* (*avoir, avere, haber* ș.a., iar în limbile franceză și italiană – și cele ale auxiliarului *être, essere* „a fi”) la timpul prezent + participiul perfect al verbului de conjugat: rom. *am făcut*, fr. *j'ai fait*, it. *ho fatto*, sp. *he hecho*. Limbile analizate atestă, în comparație cu latina, un nou model analitic al diatezei pasive, ce a înlocuit formele sintetice ale aceleiași diateze din limba de origine: rom. „*Scrisoarea este scrisă de mama mea*”; fr. „*La lettre est écrite par ma mère*”; sp. „*La carta es escrita por mi madre*”.

Raportul temporal dintre formele analitice de pasiv a suferit modificări calitative: formațiunile romanice de tipul: rom. *sunt iubit / iubită*; it. *sono amato / amata*; fr. *je suis aimé / aimée*, sp. *soy amado / amada* etc. aparțin

timpului prezent al diatezei pasive, și nu perfectului, ca structurile similare din limba latină [Алисова, Репина, Таривердиева 1982: 285-286].

Vechiul model sintetic de viitor indicativ latin cu forme de tipul: *amabo* (voi iubi), *monebis* (vei îndemna), *ducam* (voi duce), *audiet* (va auzi), etc. a dispărut, fiind substituit, în limbile romanice occidentale, printr-un model sintetic. Forme sintetice de tipul: fran.: *je dirai, tu diras, il dira* etc. provin dintr-o îmbinare de cuvinte în care s-a produs aglutinarea formelor auxiliarului *habere* > fran. *avoir* (respectiv, ital. *avere*, span. *haber*) la infinitivul verbului de conjugat. De exemplu, în franceză: *dire+ai* > *dirai*; *dire+as* > *diras*; *dire+a* > *dira*; *dire+ons* > *dirons*; *dire+ez* > *irez*; *dire+ont* > *diront*.

În română s-a creat modelul analitic *volere facere* > *voi face*, ce inserează auxiliarul *a voi* la prezentul indicativ, antepus verbului de conjugat la infinitiv: *voi face, vei face, va face* etc., și cel analitico-sintetic: *am să fac*, compus din *a avea* anticipând formele sintetice de conjunctiv prezent ale verbului de conjugat: *am să fac, ai să faci, are să facă* etc.

Pe teren romanic s-a format modul condițional-optativ, inexistent în latină, ale cărui forme de prezent și perfect se construiesc în română pe cale analitică (*aș lucra, ai lucra, ar lucra; am lucra, ați lucra, ar lucra; aș fi lucrat ai fi lucrat, ar fi lucrat, am fi lucrat, ați fi lucrat, ar fi lucrat*), iar în limbile romanice occidentale, bunăoară în franceză, prezentul condițional inserează forme sintetice (*je travaillerais, tu travaillerais, il, elle travaillerait, nous travaillerions, vous travailleriez, ils travailleraient*) și perfectul condițional conține forme analitice (*j'aurais travaillé, tu aurais travaillé, il, elle aurait travaillé; nous aurions travaillé, vous auriez travaillé, ils, elles auraient travaillé*).

În toate limbile romanice, modurile nepersonale sunt întrebuințate frecvent în componența sintagmelor predicative, în construcțiile cauzative, în ipostaza diferitelor complemente (directe, indirecte, circumstanțiale). În ambianțele semnalate, în franceză și alte limbi romanice occidentale este folosit, de regulă, infinitivul, pe când în română infinitivul poate fi concurat nu doar de modurile nepersonale (supin, participiu), ci și, mai cu seamă, de conjunctiv [GLR 2005: 496-497].

Trăsăturile verbale și nominale ale modului în cauză se manifestă diferit, ceea ce implică deosebiri de ordin funcțional. Astfel, în limbile

italiană și franceză este utilizat infinitivul istoric, sinonim funcțional al perfectului indicativ: fr. *Et les enfants de crier / Et les enfants crièrent* (Copiii strigară). Substituind substantivul în anumite anturaje, formațiunea dată se poate substantiviza, preluându-i indicii nominale (articolul ș.a.). Fenomenul remarcat s-a extins în spaniolă, unde există structuri de tipul: *el decirlo, el oírte, verle* [Васильева-Шведе, Степанов 1981: 75-76] etc.

În română infinitivul și-a întărit pozițiile în îmbinările cu substantive și adjective (de exemplu, *speranța de a trăi, dorința de a lucra, meșter în a confecționa obiecte fine*, etc.); pe lângă verbe însă este concurat de conjunctiv – mod personal – dar și de supin, care tind să-l înlocuiască. Cauzele „reducerii” infinitivului au fost interpretate controversat; în opinia unor savanți, supinul din limba română, neatestat în celelalte idiomuri romanice, a facilitat, pe de o parte, substituirea parțială a infinitivului prin conjunctiv, iar pe de altă parte, a încetinit „extincția” acestuia. Modurile menționate sunt sinonime funcționale, despre care se afirmă că s-ar afla în distribuție defectivă [Diaconescu 1977: 124], fiind folosit nu numai în contexte identice, dar și diferite.

Examinând poziția limbii române în raport cu limbile-surori, nu putem să trecem cu vederea discuțiile privind așa-numita „limbă moldovenească”. Referindu-se la situația din fosta URSS, reputatul lingvist italian C. Tagliavini subliniază: „Lingvistica sovietică, din evidente rațiuni politice, susține acum că limba moldovenească este un idiom independent de română. ... Pretinsa „limbă moldovenească” nu este, în realitate, decât româna literară, scrisă cu alfabet rus ușor modificat, cu unele concesiuni, față de formele dialectale moldovenești. Independența limbii moldovenești de română este, mai degrabă, o dogmă a lingvisticii sovietice, despre care, în ultimul timp, cei mai buni romaniști sovietici preferă să tacă” [Tagliavini 1977: 357, 360-361].

În deplin acord cu această opinie este și următoarea afirmație a prof. E. Coșeriu: „Zic „așa-zisa”, fiindcă o limbă moldovenească diferită de limba română, sau chiar și numai de dialectul dacoromân, pur și simplu nu există: e o himeră creată de o anumită politică etnico-culturală străină, fără nicio bază reală” [Coșeriu 1994: 17]. Savantul demonstrează concludent, în temeiul unor criterii strict științifice, cele semnalate, invocând fapte de ordin dialectal, genealogic și tipologic.

În conformitate cu viziunea coșeriană, în plan genealogic, dialectul dacoromân sau nord-dunărean păstrează „cele mai multe elemente latine specifice și nespecifice”, dar comportă și multiple elemente noi, fiind „cel mai „avansat” din punct de vedere fonetic și gramatical, pe când celelalte dialecte (aromân, meglenoromân, istroromân) sunt mai conservatoare [Coșeriu 1994: 15].

În plan tipologic, toate dialectele românești „țin de același tip lingvistic”, deși dialectul dacoromân are, după părerea prof. E. Coșeriu, unele caracteristici diferențiale. S-ar putea releva, în această privință, „hipertrofia determinării, mai ales a determinării nominale” [Coșeriu 1994: 16], în formațiuni de tipul: *omul cel bun, cei doi, al meu, ai mei*, etc. După cum consideră prof. E. Coșeriu, același fenomen general i se înscriu prepozițiile compuse (*de la, dintre, printre, despre* ș.a.), vocativul de identificare cu mărcile **-le** (*domnule*), **-o** (*soro*), **-lor** (*fetelor*), prepoziția **pe**, ca morfem al acuzativului și al determinării („*caut un prieten / caut pe un prieten*”) etc.

În accepția prof. E. Coșeriu, graiul românesc din Basarabia și din Transnistria posedă aceleași trăsături ale dialectului dacoromân; sunt evidente și similitudinile în plan tipologic și areal. Astfel, graiul „basarabean” „ține de tipul lingvistic romanic în realizarea românească a acestuia ... și de subtipul dacoromân, cu aceeași hipertrofie a determinării și cu aceleași «tendințe»” [Coșeriu 1994: 17]. Din perspectivă areală, acest grai, situat în aria dacoromână, dezvăluie aceleași trăsături, printre care și „influența limbii maghiare și constituirea limbii comune”.

Elemente lexicale basarabene specifice și, în unele cazuri, generale sunt puține, de exemplu, *pleșcat* (chel), *lănțuh / lănțug* (lanț), *grieri* (creieri), *cleioancă* (mușama), *sărnice* (chibrituri), *baistruc* (copil din flori) etc. Prof. E. Coșeriu conchide: „Și chiar dacă toate aceste forme și alte câteva ar fi generale și, totodată, specifice, asemenea elemente n-ar putea asigura autonomia graiului basarabean. Cu câteva *cleioance*, cu câteva *sărnice* și cu câțiva *baistruci* nu se face o limbă!” [Coșeriu 1994: 19].

În ceea ce privește rusificarea din perioada sovietică, savantul constată că fenomenul în cauză a afectat o parte a vorbitorilor de limba română, implicând „cel mult, pierderea limbii române și înlocuirea ei cu limba rusă la o seamă de vorbitori”. Rusificarea limbii române nu a avut loc, deoarece aceasta „și-a păstrat intacte structurile și procedeele esențiale”: în uzul

unor vorbitori bilingvi, calcurile semantice și sintactice după „modelul” limbii ruse reprezintă „niște fapte de interferență, lipsite de orice regularitate” [*ibidem*], prin urmare, nu sunt decât **greșeli de limbă**.

După părerea eruditului lingvist, adepții „teoriei” despre existența unei limbi „moldovenești” confundă „criteriul genealogic cu cel „areal” și istoria lingvistică cu istoria politică” [Coșeriu 1994: 18]. Aceștia invocă un proces de diferențiere lingvistică („de divergență pozitivă și negativă”), declanșat în urma anexării, în anul 1812, a Basarabiei la Imperiul Rus: în asemenea împrejurări, graiul „moldovenesc” din Basarabia și același grai la vest de Prut „s-ar fi dezvoltat în sens diferit sau ar fi gravitat în direcții diferite” [*ibidem*].

Prof. E. Coșeriu contestă teoria menționată, semnalând argumente peremptorii, dat fiind faptul că, în plan lingvistic, nu s-a produs niciodată despărțirea graiului basarabean de limba vorbită la vest de Prut; graiul respectiv „nu ține numai de graiul „moldovenesc”; Prutul nu constituie o frontieră lingvistică, lipsind fenomene importante de divergență sau convergență „care să separe graiul basarabean de dacoromâna din dreapta Prutului”; graiurile românești la est și la vest de Prut „se considerau explicit românești cu mult înainte de anexarea Basarabiei de către ruși” [*ibidem*].

Din punct de vedere genealogic, limba „moldovenească” nu constituie o unitate lingvistică autonomă: „Nu constituie o limbă alta decât limba română, nici un dialect al limbii române la nivelul celor patru dialecte istorice, nici un grai autonom în cadrul dialectului dacoromân”, reprezentând „secțiunea din stânga Prutului a aceluiași sistem de graiuri și subgraiuri pe care îl constatăm în dreapta Prutului”. În baza metodei geografiei lingvistice, în special a datelor furnizate de atlasele lingvistice, prof. E. Coșeriu ajunge la concluzia că graiul din nordul și centrul acestui teritoriu „ține de graiul moldovenesc propriu-zis”, răspândit până în nordul Transilvaniei, iar graiul din sud „ține de graiul muntean” [*ibidem*].

Este revelatoare opinia prof. E. Coșeriu, emisă în studiul „Latinitatea orientală”: „... a promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică ; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie ; și, din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural” [Coșeriu 1994: 25], rânduri la care subscriem.

Referințe bibliografice

1. Cr. Munteanu, *Lingvistica integrală ca organon pentru cercetările privind limbajul*. În: „Limba română”, 2010, nr. 1-2.
2. M. Borcilă, *Eugeniu Coseriu și orizonturile lingvisticii*, în: „Revistă de lingvistică și știință literară”, Chișinău, 1996, nr.5, p. 42-54.
3. E. Coșeriu, *Unitatea limbii române – planuri și criterii*. În: „Limba română”, Chișinău, 1994, nr. 5-6, p. 9-15.
4. E. Coșeriu, *Latinitatea orientală*. În: „Limba română”, Chișinău, 1994 a, nr. 3, p. 10-25.
5. I. Oancea, L. Panait, *Schiță de istorie a romanității*, Timișoara, Excelsior Art, 2002.
6. I. Lobiuc, *Contactele dintre limbi*, vol. I, Iași, 1998.
7. E. Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Chișinău, ARC, 2000.
8. D. Copceag, *Tipologia limbilor romanice (în comparație cu limbile germanice și slave)*, Cluj-Napoca, 1998.
9. M. Manoliu Manea, *Gramatica comparată a limbilor romanice*, București, 1971.
10. Т.Б. Алисова, Т.А. Репина, М.А. Таривердиева, *Введение в романскую филологию*, Москва, Высшая школа, 1982.
11. V. Guțu Romalo, red., *Gramatica limbii române*, vol. I. *Cuvântul*, București, 2005.
12. О.К. Васильева–Шведе, Г.В. Степанов, *Теоретическая грамматика испанского языка. Синтаксис предложения*, Москва, 1981.
13. I. Diaconescu, *Infinitivul în limba română*, București, 1977.
14. C. Tagliavini, *Originile limbilor neolatine. Introducere în filologia romanică*, traducere Anca Giurescu și Mihaela Cârste-Romașcanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.